

Építők a havason

Mióta az országot járom, sok munkatelepen megfordultam: a Scinteia-Ház építésénél, a gyulakúti hőerőmű alaprakásánál vagy a Vaskapunál. De úgy adódott, hogy annakelőtte nem jártam azon a tájon, nem tudtam, hogyan festett az állványok emelése és a föld feltérzése előtt. Így hát jobbra csak örvendtem az új gyár vagy erőmű építése láttán, s nem figyeltem szorongva, hogy a talajgyaluk miféle sajátos vegetációt, természeti szépséget avagy emberalkotta értékeket tüntetnek el.

Mióta azonban vízerőmű épül a Kis-Szamos forrásvidékén, öröm és aggodalom bajmoldódik bennem minden hír hallatára. Mert ez a tájék nem mindennapi. Szinte érthetetlen, hogyan maradt ennyire érintetlen. Ritka dolog, hogy egy nagyvárostól alig 20—30 kilométerre nemcsak a füst, zaj marad távol, hanem a vasút és műút, mi több, a falvak is. Itt tíz meg tíz kilométeren át csak erdő, folyó és kaszáló látható. A civilizáció egyetlen jele, az „egysávos” szekérút alig fér el a víz meg a hegyoldal közt, sok helyt ki se látszik a föléje hajló lomb alól.

Sajátos földrajzi tényezők játszottak itt közre. A Hideg- és Meleg-Szamos nem úgy „dolgozik”, mint az Olt, a Maros vagy a Feketeügy. Itt nem alakult ki a patak mentén terebélyes teknővölgy, mint Gyergyóban vagy Csikban, nem jött létre Szépmező, mint Háromszéken. Mély szakadék a folyóvölgy, melynek szirtes alján csak üggyel-bajjal iparkodik előre a víz, s a két partja csupa meredély. A falvak fönt épültek a hegyek tetején, s nem szerpentin, hanem a hegykúpokat körkörösén, spirálszerűen kerülgető út vezet fel hozzájuk. Alföldi embernek, a tág, széles látóhatár után bizonyára nem tetszene ez a szakadék, de a hegyek kedvelői számára a mélység és a zártság a természet közelségét jelenti.

Mi marad meg ezután ebből a sajátos világból, s mit temet el örökre a felgyülemelő víz? — kérdeztem magamban, ahogy az építkezés felé közeledtünk.

Gyalu után már szembeötlik a változás. A faházak, zsindeletetők közelében e tájon szokatlan épületek alkotnak új telepet. Szürke salakblokkból rakott emeletes, lapostetejű házak, hosszan elnyúló barakkraktárak, gépszínek, vörös téglarakások, kavicsthalmok és gép és gép mindenfelé. De alig próbálunk eligazodni a gépsokadalom, épület-tömkeleg útvesztőin, megpillantjuk azt, amiért mindez van: a gátat. Magas, szürke, iromba tömb. Jobbról-balról indult, a víz két partján egymással farkasszemet néző kiugró ponkoknak veti hátát, s úgy nyomakodik előre a két kezdemény. Mihelyt találkozunk — nincs messze az idő —, megkezdődik a folyó duzzadása, s ahol most állok — önkéntelenül is szétnézek —, halak, siklók úszkálnak majd. Nagy dolog. Úgyannyira, hogy noha sajnálkozva pillantok a közeli házakra, mégis egyre csak azt próbálom elképzelni, hogyan fest majd a táj közepén a csillogó tó.

Néhány adat a jövőről.

1970 februárjában kezdték meg a munkát, és 1975-ben fognak áramot termelni. 25 kilométer hosszan 3 tó létesül. A legelső — amelyikről az előbb írtam — lesz a legkisebb, s elsősorban Kolozsvár vízellátását szolgálja. Külön berendezések tisztítják majd a vizét, mérik összetételét, hőfokát, s nőhet a város lakossága akár félmillióra is, fejlődhet az ipara, nem áll elő vízhiány. Legalábbis ebben az évzredben.

Részlegvezető mérnök:

— *Amint látja, nem vagyok mai gyerek, jó néhány éve, hogy elénekelhettem, deres már a határ... De mióta az iskolából kiléptem, csak munkatelepeken dolgozom. S ott is akarom befejezni. Nem, nem szándéksom öreg koromban a szülőfalom csendjébe vagy egy nagyváros elevenségébe visszatérni, nem, itt akarok örök nyugalomra térni, valamelyik új tó partján, hogy odalent a föld alatt is halljam a víz zuhogását, a turbinák moraját, s ha emberek pillantják meg a sirhantomat, hadd olvassák, itt nyugszik egy mérnök, akinek nem volt*

állandó lakhelye, egy életen át vándorolt munkatelepről munkatelepre, mindig újrakezdte, s az volt az öröme, hogy folyók elé emelt gátat, tavakat duzzasztott fel, alagút-csatornákat vájt a sziklába, s vizet, energiát, fényt adott az embereknek.

Tovább megyünk.

Az épülő gát mögöttünk marad, s ahogy beljebb jutunk a hegyek közé, csak a víz, az erdő kísér bennünket. Mindössze az új út s a forgalom jelzi, hogy nyüzsgeteg telepről jövünk, s hasonló felé tartunk.

Tárnyica. A hajdani kis tanyabokor ma az építkezés főhadiszállása. Az előbbi részleg kismiska hozzá képest. Míg ott jobbra csak raktárak, gépszínek, építőanyagok kaptak szállást, itt már természet ember is lakik. De nyoma sincs az ütött-kopott fabarakkoknak, deszkahurubáknak, az emeletes ágyakkal, priccsekkal „ékeskedő” tömegszállásoknak. A családos emberek összkomfortos otthonokban laknak, a még legény mérnökök, technikusok ketten kapnak ugyancsak kényelmes lakást, de az alkalmi munkások is csupán négyen-öten laknak egy szobában. És mindenütt központi fűtés van, meleg-hideg víz, fürdőszoba, zuhany, rádió, televízió. Felépült már az óvoda, nyolcosztályos iskola, étkezde, klub, könyvtár, orvosi rendelő.

A munkatelepi hevenyészetség, a sok kényszermegoldás, a civilizálatlan élet-körülmények — mindez már a múlté.

Az előbbi részlegvezető:

— *Hogy mi vette el az eszemet — mert ugyebár, csak egy kis lökött-ségi terheléssel kergülhet így bele valaki az építkezésbe, gondolja a kívülálló —, no, annak története van. Szerettem nagyon a földrajzot, megmozgatta a képzeletemet, ha távoli országokról, tengerekről olvastam. Kedvenc tanítványa voltam a földrajztanárnak. Egyszer a Kárpát-medence folyóinak vízállásáról tanultunk, s a tanár elmagyarázta, hogy mindenkinek a tavaszi hóolvadáskor a legmagasabb a szintje, csupán a Duna kivétel. Épp a nyári kánikulában legtöbb a vize. „Miért? — kérdezte a tanár. — Két tizedet kap, aki megmondja.” Meglepett a kérdés, érdekelt, hogy miért különbözik annyira a Duna a többi víztől, de még inkább szerettem volna tudásommal kivágni a rezet a fiúk és a tanár előtt. De hiába... „Ha most nem találjátok ki, ráér később is” — mondotta a tanár.*

Teltek a napok, hetek, semmi okosat sem tudtam meg. Egyszer aztán az újságban útleírást olvasok Lombardiáról. Hogy milyen szépek a nyári hőségben is a Pó-völgyi kertek, mezők, mert az Alpok gleccserei épp a nagy rekkenőségben olvadnak leginkább, s bőven öntözik az alföldet.

„Allj meg, vándor! — kiáltottam fel magamban — a Duna mellékfolyói-nak a java is az Alpkból ered. Erről van szó!”

Másnap megkaptam a két tizedet. És egy sereg hidrológiai tanulmányt, könyvet, folyóiratot a tanártól. Jó barátok lettünk, s én sokat olvastam az árvizekről, a mocsárlecsapolásról, folyószabályozásról, csatornákról, s mire befejeztem a gimnáziumot, kész volt az elhatározásom: mérnök leszek, mégpedig vízépítész.

Igy, kérem. Idestova harminc éve már ennek, s én dolgoztam Moreniben, Békáson, Argyesen, az Uz völgyében, tavaly pedig a Lotru mellől jöttem ide.

Tárnyica után ismét a havasok néptelensége, csendje vesz körül bennünket. Ez a „néptelenség” pedig önkéntelenül is emlékeztet. Több mint két évtizeddel ezelőtt, a szocialista építés hajnalán jártam egy-két munkatelepen: a Szolyva-Visó vasútvonalon vagy a Kolozsvárra kerülő gázvezeték mentén. Be sok ember nyüzsgött akkor tíz meg tíz kilométerek hosszán. Érthető mód: a legfőbb szerszám a csákány és lapát volt, szállítóeszköz pedig a szamaras kordé és talicska.

Ma viszont minden munkatelepen törvényszerűen az áramfejlesztő-gépek, légsűrítő berendezések, szivattyúk elhelyezésével kezdik a munkát. S ha már van áram, sűrített levegő és víz, jöhetnek az emberek és a tulajdonképpeni munkagépek.

A munkálatok mai szakaszában az építkezés szíve az alagút. Kettőben is jártam. Mindenütt ugyanaz a kép fogadott: legelől 4—5 vájár dolgozik, hosszú-hosszú fúrókkal éktelen kompresszor-zúgás és sziklacsattogás közepette mély lyukakat fúrnak a fejtés „frontjába”, majd töltetet helyeznek a lyukba, és robbantanak. A

kődarabokat rakodógép helyezi futószalagra, az alá gépkocsi áll be, s viszi ki a sziklatörmeléket az alagútból.

Szó se róla, láttam ott lapátos, csákányos embereket is. Utat vágtak a fakadó víznek, s az apró zúzalékat, ami lehullott az autóról, rakták fel újra. Az egész alagútban (200—300 méteren) alig két tucat embert láttam.

De havonta 70—80 métert nyomulnak előre a sziklában!

A középső tó telepének vezetője:

— Tudja kérem, mi a szépsége a mi munkánknak? A teremtés. Szó szerint értse ezt, ahogy mondom. Amikor például még a tavaly télen kijöttünk ide, nem volt nálunk csak néhány rajz és a plajbász. Ketten voltunk, én meg a helyettesem. Aztán csak mendegeltünk, megálltunk, körülnéztünk s oda mutattam:

— Erre haladjon az út!

— Oda építjük a kompresszorállomást — mondotta a helyettesem.

— Aztán ismét mendegeltünk, tanakodtunk, mutogattunk, „Mondánk, hogy legyen, és lőn.” Itt gépkocsiszín, ott alagútbejárat, amott iroda vagy iskola. Mert a számítás, a papír ugyan előír sok mindent, de a legapróbb részleteket csak a hely színén lehet eldönteni, a döntésekbe azonban mindig becsúszik némi hibaszázalek. Hej, mit igazul amiatt az ember. Nem itt, de régebben volt úgy, hogy majdnem felépítettük már a telepet, amikor megindult a hetekig tartó esőzés, s a hegyekből lerohanó áradat fát és követ, homokot és jeget, mindent a nyakunkba svasztott, valósággal eltemette az egész kolóniát. S mi szedhettük a sátorfánkat, hogy máshol keressünk alkalmasabb helyet. De végül is milyen elégtétel az, hogy a kemény gránithegyet elhordjuk, a vad hegyifolyót eltérítjük millióéves útjából, a kis csermelyt pedig terebélyes tóvá hízaltjuk?

Még valamit. A mi dolgunk nehéz, de férfimunka a javából. Nyámmnyila alakok, selyemfiúk, könnyű nyereszkedők hamar elszelnek innen. És maradnak a kemény legények, a jó dolgú emberek.

Színes kép.

A zajlásos patak szennyesbarnán kavarog, jégtörmeléket, kisebb táblákat hajkurász, a sárga hab vörös rönköknek ütközik. A víz közepén lábtőig érő kék csizmákban munkások állanak, téglaszínű traktor imbolyog be a sekélyesbe, mintha gázlót keresne, s az emberek a hegyoldalról lezúdult, a meder mélyébe fűrődött boronákat csákllyával, fejszével, csákánnyal iparkodnak kiszabadítani, a traktorhoz kötni, elhúztatni. Nehéz, szaporátlan munka, de sürgetik őket az építők, mindjárt ide érnek, s tiszta hely kell nekik.

Egy bányász:

— Komisz munka ez, kérem, szó se róla, de meg lehet szokni. És aztán — ez is hozzátartozik az igazsághoz — meg van fizetve. Három-négyezer lej körül keresek, akár egy vezető beosztású mérnök. Pénzért dolgozunk, nem csókért. És én megszoktam, hogy ne krajcároskodjam, ne verjem a fogamhoz a pénzt, mielőtt elkölténém: a családom ne szenvedjen hiányt semmiben, a terített asztal, a szép ruha mindig meglegyen, ha pedig vasárnaponként a legközelebbi nagyvárosban — mostanság Kolozsváron — beülök a vendéglőbe, hát ételből, italból a legjobbat rendeljem. Így bizony, hiszen már jó tíz éve hányódom én is meg a családom is munkatelepről munkatelepre, már nem tudnék más munkához kezdeni, új életmódba beleszokni. Aztán pedig fájna a szívem itthagyni a jó barátokat, munkatársakat. Mert mi ugyebár össze-szoktunk a sok viszontagság közepette, akár a fronton az igaz bajtársak, s hát mi türés-tagadás, ragaszkodunk nagyon egymáshoz.

Erősen emelkedik az út.

Kifelé kaptatunk már a szakadékmélyből. Tágasul körülöttünk a kitekintés. No persze, csak viszonylag, mert a fölibenk kékülő ég-darabkát távolról sem lehetne égboltnak mondani, de még kupolának sem, alig többet látunk belőle, mint a kút fenekéből, úgy is tűnnék, hogy emberkészítette tető, ha ragyogása nem sejtetne kozmikus sugárzást. Tündökléséből sokat ad át a dimbes-dombos hómezőnek, de még az itt-ott bokrosuló borókáknak, viharfenyőknek is, zöldjükhöz képest az ölbe rakott bükk és gyertyán redves feketének tetszik, a dohogó kompresszor szikla-

szürkének, s csupán a sárga autódaru élénk színe illeszkedik be otthonosan a ma-
gaslati világ patyolatos csillogásába.

Alagút-felelős:

— *Hogy vannak-e gondjaink, bajaink? Köszönöm kérdését, ad ám az isten s az emberek. Hogy mindjárt a közepén kezdem, talán felfigyeltek arra, hogy itt is, ott is vesztegel egy-egy behemót masina. No azok hetek óta kuk-solnak a hóban, s lehet, hogy a május még ott éri egyik-másikat. Kész jótémény ez ugyebár a gépnek meg nekünk is, de mitévők legyünk? Az örök mese: alkatrészhiány. Régi rákfenéje ez az építkezéseknek. S miként sok betegségnek nem találták még meg az írtját, úgy az alkatrészhiánynak sincs penicillinjé. Ami pedig a fő feneség, épp a legértékesebb, legtermelékenyebb külföldi gépekhez kapunk legkevesebb alkatrészt, mert világos, beleszól a vásárba a valutakérdés. Van úgy, hogy a gépparkunk ötöde, negyede áll. Aztán teljesíts tervet, ha tudsz.*

A gép azonban csak egyik vége a dolognak, az emberekkel nem kevesebb a gond. Hej, uram, ezt mi tudjuk csak igazán, akik öt-hat építkezést végigdolgoztunk már, s láthattuk, hogy ahány vidék, annyi világ, annyiféle az ember. Egyik helyen — különösen régente — csak úgy dradt felénk a nép, akár virágra a méh, s mi a legügyesebb munkaerőben válogathattunk. Máshol épp fordítva: messze tájakra kellett utaznunk s installnunk a képzetlen munkásokat is, hogy méltóztassanak nálunk havi két-háromezer fixért dolgozni. Hogy itt mi a helyzet? No kérem, elég cifrán alakul. A móc kemény legény, jó munkás, el kell ismerni. Megszokta a mostoha körülményeket, a nehéz favágást vagy köfejtést. Dolgozik is, amíg közbe nem jön valami. Dehát lakodalom, keresztelő, sátoros ünnep nélkül nem élet az élet. S itt minden ilyesmi két-három napig tart, plusz egy nap a kijózanodás, susztervasárnap. Mi pedig mind hivatkozhatunk az aláírt munkaszerződésre, a törvényre, kötelességre, ő csak a magától fújja, hogy hát éppen násznagy volt, s hogyan hagyta volna ott a lakodalmas népet a vigalom tetején?

Beköszönt aztán a nyár, s a munkások harmada ismét eltűnik. Kaszálni kell, férfimunka ez, nem hagyhatjuk a szegény asszonyra, így is egymaga bajlódik otthon a gazdaságban. Lövésár van Hunyadon, Kolozsváron? Megint sokan hiányoznak, mert ugyebár a férfi dolga a lóval bálni, az üzlet az üzlet, nem lehet a lövésárlást az asszonyra bízni. És ez így megy a végtelenségig. Még szerencse, hogy a gépek mellett és a kényesebb helyeken régi, tapasztalt munkások állanak, van egy edzett törzsgárdánk, amely építkezésről építkezésre vándorol, az ő tudásuk, hűségük felbecsülhetetlen érték számunkra.

Erről a törzsgárdáról lépten-nyomon hallok, s meg-megszólal bennem a műkedvelő szociológus: új jelenséggel állunk szemben, a munkatelepi dolgozók állandó magvával, törzsével, gyarapodó rétegével. Hogy tapasztalatuk, elkötelezettségük mekkora kincs, az egész ország és természet-átalakító terveink számára, azt egyik ács-ismerősöm — Bákó megyei csángó — példabeszéde jelzi:

— *Évről évre hazalátogatok a falumba. Az egyik rokonom úgy hat-hét évvel ezelőtt építkezni kezdett. Egyébként szűcs, annyit értett az építéshez, mint én a bundákhoz. De azért maga végzett minden munkát. Előbb az alapot ásta ki és öntötte be, egy évre rá vörösebe húzta fel a falakat, majd következett az asztalosmunka, utolsó simítások. Öt év alatt készült el nagy ügyel-bajjal. Hát kérem, amikor a tavaly hazamegyek, mit látok. Tábla a házon — eladó. Elment neked az eszed, hát azért gürcöltél, hogy más élvezze a munkád gyümölcsét? Nem, nem komám, nézett rám nevetve a rokon, épp hogy most jött meg. Az ötévi építkezés nagy iskola volt. Kész mester lettem, hát azt, fiam, ki kell használni. Eladom ezt a házat, s újat építek, de mai tudásommal már fele annyi pénzért, és sokkal szebben. Hát kérem, valahogy így vagyunk mi munkatelepi építők is. Minden vízerőmnél tanulunk valamit, s baj volna, ha azután felcsapnánk szabónak vagy kovácsnak, s tudásunk kárba veszne. Így azonban nem dicsekvésként mondom, de valóban sok tapasztalatot halmoztunk fel.*

Az ács-ismerős szavai nyomán önkéntelenül is emlékezem. Annak idején jártam a déda-szeretfalvi vasútvonal építésénél, s megdöbbenve beszéltem nem egy kubbikkal, aki a messzi Biharból, Szatmár megyéből jött oda — gyalog. Maga előtt

tolta talicskáját, abban volt lapátja, csákánya, bogrács a lebbencsleves főzéséhez, váltás fehérnemű, borotvakészülék, minden vagyona. És jött, napokon át gyalog, míg az építkezésre nem ért.

Hát a baráberék, az egykori vasútépítő munkások? Nevük valószínűleg a német *Bahn-Arbeiter* szóból ered, s mint kőművesek, pályamunkások, ácsok, gépkezelők egész életükön át vasútépítésből éltek. E két réteg mondható a mai munkatelepi törzsgárda elődjének. Be szépen ír a kubikosokról, pályamunkásokról, baráberेkről Tömörkény István, Veres Péter vagy a mi Asztalos Istvánunk. Mikor felel fel mai irdalmunk, szociológiai kutatásunk is ezt a dolgot, tapasztalt s a sokkal jobb körülmények ellenére is viszontagságos életet élő, kemény munkát végző dolgozó réteget?

A *Korunk* új folyamának első számában érdekes cikket közölt Veress Pál, Kolozsvár egykori polgármestere a Szamos vízállásáról. Ma is emlékszem az elképesztő adatra: megfigyelések, pontos mérések igazolják, hogy a 80—90 évvel ezelőtti legalacsonyabb vízállás ma már a folyó átlagos vízhozamának felel meg. Ide vezetett az erdőtárolás, mocsárlecsapolás, rétfeltérés és még sok minden.

A vízerőmű építése megmenti a menthetőt. És sokat javít. Merész képzeletmozgató vállalkozás. A tavak, erőművek ugyan a Meleg-Szamos völgyében épülnek, de alagutakon oda gyűjtik a Hideg-Szamos, sőt az Aranyosba ömlő Jára vizének is egy részét; felfogják a hóolvadás, nagy esők vizét, s a nyári, őszi apadások fokozatosan leengedik. Vége szakad hát ezen a tájon a katasztrófális áradásnak, de az aszályos folyósvadásnak is. Állandó lesz a vízszint.

Egy ország fejlettsége, civilizáltsága nemcsak a gyárak számától, a városok nagyságától, a kertek, szántók megművelési intenzitásától függ, hanem folyóinak szabályozottságától is. Észak-Olaszországban, Svédországban éppúgy, mint Angliában vagy Franciaországban víztározók és csatornák, szivattyútelepek és töltések, völgyzárógáták és öntözőművek sokasága zabolázza, hasznosítja a vizeket. Mi még nem tartunk itt, de jó húsz éve keményen dolgozunk ebben az irányban, hegyeink közt már sokfelé kéklenek mélyvízű mű-tavak, tikkadó rónáinkra egyre több öntöző víz ömlik, s áramtermelésünk jelentős hányadát szolgáltatják vízerőművek.

Behozzuk ezen a téren is százados lemaradásunkat.

És csak úgy „mellékesen“: a tavak mentén új üdülőtelepek alakulnak ki. A Gyalui-havasokban is. Nem akármilyen telepek, tegyük hozzá. A legfelső tó több mint ezer méter magasán terül majd el, meghaladja Predeál, Brassó-Pojána, Szinaja szintjét. Ilyen „magas tó“ még csak a Lotru völgyében létesül. S mindez — ismétlem — Kolozsvártól 20—30—40 kilométerre, az E 15 nemzetközi műúttól pedig — gyalui elágazással — fele annyi távolságra. Ezt kapják majd a gyógyulni, pihenni vágyók, az idegességtől, tüdőbajtól, pajzsmirigy-túltengéstől szenvedők. S hogy mit kap majd az új hidroenergetikai komplexumtól az ipar, a mezőgazdaság — arról külön tanulmányt lehetne írni. Legtöbbet azonban erről az építők tudnak mondani.

Íme, egy kőműves szavai:

— Valaha szobafestő voltam. Véletlenül kerültem az építőtelepre, mert épp tél volt, s nem kaptam máshol munkát. Mire azonban megjött a tavasz, s a vállalat visszahívott a városba, megszerettem az építkezést, nem mentem. Kitanultam a kőművességet. A bandával együtt járok én is telepről telepre. De azért úgy érzem, kissé hasonlít a munkánk a szobafestőkéhez, mázolókéhoz. Ahol ők megjelennek, mocsok lesz, felfordulás, összevisszaság, a háziaszszony félti a ruháit, bútorait, nem leli napokig a helyét. De mikor elmennek, szép, tiszta, újjászületett otthon marad a nyomukban. Így vagyunk mi is a munkateleppel. Ahol megjelenünk, feltúrjuk a földet, zavarossá tesszük a patakokat, robbantásainkkal elűzzük a vadakat, elköltöztetjük ősi lakhelyükről az embereket, tönkretesszük nehéz gépeinkkel az utakat, de mire befejezzük a munkát s eltávozzunk, nyomunkban csillogó tavak, partjukon új üdülőtelepek, színes villák, csónakházak maradnak, szelíden folynak a patakok, vizet kapnak az emberek és a szomszédos kertek, áramot a gépek. No, mondja, hogy nem így van.

Herédi Gusztáv